

Корсунь-Шевченківський державний
історико-культурний заповідник

ЛІТОПИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збірник матеріалів
науково-практичної конференції
8–9 грудня 2021 року

м. Корсунь-Шевченківський
Видавець І.С. Майдаченко
2023

УДК 94(477)(06)
У 45

Редакційна колегія:
П.Я.Степенькіна (відповідальний редактор),
Л.Г.Овсієнко, С.Ю.Степенькін, С.П.Дремлюк

Літопис історії України: нові дослідження. Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 8 – 9 грудня 2021 року /Редкол.: П.Я.Степенькіна (відп.ред.) та ін. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Майдаченко І.С., 2023. – 348 с. (табл.)

ISBN 978-966-8302-99-2

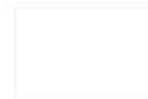
До збірника ввійшли матеріали науково-практичної конференції «Літопис історії України: нові дослідження», що відбулася 8 – 9 грудня 2021 року в місті Корсуні-Шевченківському.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, краєзнавців, студентів та учнів.

УДК 94(477)(06)
У 45

ISBN 978-966-8302-99-2

@ Авторські тексти, 2021

**ІСТОРИКО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРАФІЇ
ПОКРОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ БАТУРИНА 30-Х РОКІВ ХІХ СТ.
(за сповідною книгою 1832 р.)**

Ключові слова: Батурин, Покровська церква, парафія, сповідні книги.

Важливим джерелом дослідження історико-демографічної характеристики парафій церкви є сповідні розписи, які містять відомості про кількісний, віковий і соціальний стан родин у парафії. Зазначений вид церковно-облікової документації почав масово запроваджуватися в церквах Гетьманщини після видання Синодського указу 1737 р., згідно з яким до розписів записувалися жителі парафії, відзначаючи виконання/не виконання ними таїнства сповіді й причастя. Відомості складалися щорічно в двох екземплярах, один з яких відправлявся до канцелярії протопопі, а інший (ідентичний) залишався на зберігання в церкві.

Окремі демографічні характеристики парафії Покровської церкви Батурина XVII–XVIII ст. висвітлювали в своїх розвідках Наталія Саєнко та Каріна Солдатова [8; 9]. Демографічні аспекти окремих сповідних розписів православних церков Чернігівщини XVIII–XIX ст. досліджувалися Сергієм Горобцем і Дмитром Казіміровим [10; 7].

Дерев'яна Покровська церква в Батурині була зведена в другій половині XVII ст. З матеріалів Бендерської комісії відомо, що певні кошти на неї виділяв гетьман Іван Мазепа. Ця церква згоріла 9 січня 1783 р. [1, с. 230].

У 1789 р. старанням пароха Івана Джунківського з парафією було збудовано новий кам'яний Покровський храм. Ця церква, зведена в стилі пізнього класицизму, мала розміри 30 аршинів (21 м) у довжину і стільки ж – у висоту. У середині XIX ст. над західним притвором храму було прибудовано триярусну дзвіницю. До нашого часу церква не збереглася – була знищена радянською владою в 1935 р., а в 1950-х розібрано дзвіницю [8, с.93].

Джерельною основою даного дослідження є сповідна книга церкви Покрови Пресвятої Богородиці Батурина за 1832 р. Вона зберігається в Державному архіві Чернігівської області в фонді 679 (Чернігівська духовна консисторія). У цьому ж архівному зібранні зберігаються ще шість сповідних книг Покровської церкви Батурина за різні роки: 1757, 1796, 1800, 1801, 1802 та 1805.

Сповідна книга складається трьох частин: преамбули, безпосередньо самого розпису (основна частина) та підсумкової таблиці зі статистичними даними парафії церкви. У преамбулі обов'язково вказувалася назва церкви й населеного пункту, де проводився розпис. Також зазначалася церковно-адміністративна одиниця (протопопія та єпархія), до яких належала парафія. Так, у преамбулі даної церкви міститься інформація про те, що це «Ведомость Епархії Черниговской, повета Ковотокского местечка Батурина, церкви Покрова Пресвятой Богородицы, священника Василия Прединского, обретающимся при оной церкви в приходе нижевленных чинов людям, со изъявлением против коего ж до имени о бытии их в Святыю Четырдесятницу у Исповеди и Святых Таин причастия, и кто ж исповедался токмо, а не причастился, и кто же не исповедался. 1832 Года» [3, арк.615].

Основна частина сповідної книги (списки парафіян) являє собою таблицю, розділену на графи. У першій («Будинків або дворів») зазначений порядковий номер дворів; у другій – («Кількість чоловічої/жіночої статі») – кількість осіб, які мешкали в них, окремо чоловіків і жінок; у четвертій – вписано назву станів, а в полі таблиці – прізвища та імена парафіян. Далі вказувався вік (на момент сповіді), і потім зазначалося виконання/не виконання ними таїнства сповіді й причастя.

Як свідчить джерело, у 1832 р. загальна кількість домогосподарств Покровської церкви становила 135, у них мешкало 1102 особи (486 чоловічої статі та 616 – жіночої) [4, арк.629]. У 1796 р. парафія зазначеної церкви нараховувала 151 двір, де мешкало 1230 осіб [6, арк.440]. Тобто, за 35 років вона зменшилася на 16 дворів і на 128 осіб. Імовірно, це пов'язано зі смертю Кирила Розумовського й поступовим занепадом Батурицької економії. Хоча кількість дворів зменшилася, парафія залишалася досить чисельною. Для порівняння, за сповідними книгами батурицьких церков за 1832 р., парафія церкви Воскресіння Христового нараховувала 1560 осіб, 244 двори [6, арк.632]; Іоанна Богослова – 640 осіб, 97 дворів [5, арк.642].

У сповідній книзі парафіяни поділялися на шість соціальних станів: «духовні та їх домашні», «дворяни та їх домашні», «козаки та їх домашні», «міщани та їх домашні», «князя Андрія Кириловича Розумовського селяни та їх домашні» та «поміщицькі селяни та їх домашні».

Двори духовенства завжди записувалися першими. Звичай спочатку записували голову родини, потім його дружину, а далі – їх дітей. Однак у різних розписах дітей записували не однаково. В одних, як у нашому випадку, запис вівся за фактичним віком, від старших до молодших. У інших – за статеву ознакою: спочатку хлопці, а потім дівчата.

Тож першими в розписах зазначаються 2 домогосподарства духовних

осіб:

- 1) 58-річного священника Василя Васильовича Прединського, вдовця;
- 2) 48-річного диякона Івана Івановича Джунковського та дружини Іуліанії 44 років; їх діти: Агафія, 21 рік; Іван, 14 років; Іуліанія, 11 років; Яков, 10 років; Олександра, 6 років; Дмитро, 5 років; у них мешкала і матір диякона – вдова Баса Микитівна Попадій, на час сповіді їй було 72 роки.

Потім описано 11 домогосподарств дворян, де проживала 51 особа (16 чоловіків і 35 жінок). Далі – козаків, 54 двори, 427 особи (102 чоловіки, 235 жінок) та міщан – 2 двори, 9 осіб (6 чоловіків, 3 жінки). У 1796 р. чисельність дворів козацького стану становила 72, де проживало 578 осіб (282 чоловіків і 296 жінок) [4, арк.440]. Тобто, за 35 років кількість домогосподарств козаків зменшилася на 18 дворів і 151 особу.

Далі внесено двори селян Андрія Кириловича Розумовського. Їх кількість становила 56, у них мешкало 416 осіб (180 чоловіків і 236 жінок).

Поміщицьких селян нараховувалося 10 дворів, 185 осіб (85 чоловіків і 100 жінок).

За сповідним розписом можна встановити вікову структуру парафіян Покровської церкви. Для цього застосуємо методику сучасного дослідника Юрія Волошина, який пропонує наступний поділ: діти (0–14 років); активне населення, працездатна група (15–59 років); літні люди (60 і старші) [2, с.112].

Розподіл парафіян Покровської церкви Батурина в 1832 р. за великими віковими групами:

Вікова група	0–14			15–59			60 і старші		
	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки
Чисельність усього	393	191	202	682	293	389	27	2	25
%	36 %			62 %			2 %		

У таблиці добре помітно перевагу жінок у всіх вікових групах. Чисельність дитячої вікової групи (0–14 років) становила 393 особи (36%), де було незначне перевищення жінок від чоловіків. Найбільше було працездатного населення (15–59 років) – 682 особи, що становить 62% від загальної кількості парафіян Покровської церкви, і перевага також була за жінками. Літні люди (60 і старші) – 27 осіб (2%), склали відносно невелику частину порівняно з дітьми чи особами активного віку.

Отже, основна частина парафії Покровської церкви Батурина являла собою активне працездатне населення, яке становило 62% чисельності парафії.

Найстаршою в парафії Покровської церкви була піддана Андрія Розумовського селянка, вдова Тетяна Чухніха, яка на час розпису мала 78 років. Старожилом був представник козацького стану 63-річний Мартин

Ігнатієв Лопата.

За підрахунками сповідного розпису, у парафії нараховувалося 11 вдівців і 64 вдови, які становили 6,8 % від загальної кількості парафіян; у джерелі позначені термінами «вдова» та «вдов». Найбільше їх було серед активного населення вікової категорії 35–59 років. Наймолодшою вдовою була представниця козацького стану Євдокія Іванова, якій на час сповіді було лише 25 років; наймолодшим удівцем – 27-річний Іван Хільченко із селян Андрія Розумовського.

За сповідними розписами зазначеної церкви, єдиною причиною, через яку парафіяни не відвідували сповідь, було малолітство. Кількість таких становила 203 (101 хлопчик і 102 дівчинки).

Отже, проаналізувавши сповідну книгу парафії церкви Покрови Пресвятої Богородиці за 1832 р., можна зазначити, що вона була чисельною. Хоча за 35 років, порівняно з 1796 р., зменшилася, що було пов'язане зі смертю Кирила Розумовського (1803) та занепадом його економії. Загальна чисельність парафії становила 1102 особи. З них найбільше було селян – підданих Андрія Розумовського. Також аналіз сповідних книг однієї і тієї ж парафії церкви за різні роки дозволяє простежити динаміку змін структури парафіян загалом, їх віковий і соціальний стан.

1. *Батурич: сторінки історії*: Збірник документів і матеріалів /Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка та ін.; Редколегія: О.Б. Коваленко та ін. Вид.2-е, доповн. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2012. 882 с., 30 іл.
2. Волошин Ю. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст. (історико-демографічний аспект). Полтава: АСМІ, 2005. 312 с.
3. ДАЧО (Держ. архів Чернігівської області). Ф. 679. Оп. 1. Спр. 478. Арк. 615–629.
4. ДАЧО. Ф. 679. Оп. 1. Спр. 478. Арк. 629–632.
5. ДАЧО. Ф. 679. Оп. 1. Спр. 478. Арк. 633–642.
6. ДАЧО. Ф. 712. Оп. 1. Спр. 206. Арк. 419–440.
7. Казіміров Д. Населення міста Мени за матеріалами Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр. / Д. В. Казіміров. *Література та культура Полісся*. 2014. Вип. 76. С. 47–59.
8. Сасенко Н. Історична топографія Батурина XVII–XVIII ст.: дис. канд. іст. наук : 07.00.01. Чернігів, 2021. 232 с.
9. Солдатова К. Історико-демографічна характеристика парафіян церкви Покрови пресвятої Богородиці міста Батурич (за сповідними розписами 1757 року). *Сіверянський літопис*. 2020. № 3. С. 15–27. Бібліогр.: 26 назв.
10. Сповідні розписи села Дягови 1746–1830 років / Упорядник Сергій Горобець. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015. 368 с.

Анотація. У статті проаналізовані статеві-вікова й соціальна структура парафії церкви Покрови Пресвятої Богородиці в Батуричі за сповідною книгою 1832 р. На основі матеріалів визначено загальну кількість парафіян церкви й розподіл їх за соціальними станами. Проаналізовано співвідношення статей у вікових групах: дітей, активного населення і літніх людей.